

ŠE NEKAJ O PRVEM LJUBLJANSKEM GLEDALIŠKEM LISTU

(Odgovor Alfonzu Gspanu)

Gspan je imel za umestno, da v »Naših razgledih« [1955, št. 7, str. 165–166] »K najdbi doslej neznanega ljubljanskega gledališkega lista« [odgovori na moj članek »Prvi ljubljanski gledališki list« [NS 1954, št. 10, str. 955–959] v tonu, ki ni običajen v krogu kulturnih delavcev in ki ga moram najostreje zavrnil. Na splošno sem odgovoril že v »Naših razgledih« [1955, št. 8], tu bom le še dokazoval.

Inkriminirani stavek, ki je tako v živo zadel, se glasi: »Slabo poznavanje razmer ali slepo zaupanje rodi napake, ki se prevzemajo iz knjige v knjigo, pa nepreverjene, nepotrjene ustvarjajo napačna izhodišča in nestvarne zaključke.« Gspan je pravilno spoznal, da zavračam le to, da je v Ljubljani izhajal »vsaj od 1786« gledališki časopis, ki mu Gspan prisoja ime »Laibacher Theaterzeitung«. To svoje spoznanje pa je koj nato razširil s trditvami, da sem s tem »močno krivično«, »omalovažujoče« in »žaljivo« ocenil njegovo delo. Že v svojem »Odgovoru« sem poudaril, da ima tisti stavek splošno veljavo. Pri tem vztrajam, dodam lahko samo še, da take napake povzročajo tudi tiskarski škrtatje in površnost. Jasno je, da nihče ne more »biti doma« v vseh predmetih, pri svojem delu vsakdo posega na področja, ki so zanj drugotna, ki pa se jih mora kljub temu dotakniti. Stvar samokritike je, kakšne viře kdo uporabljaja in kako se z njimi okoristi. Pri tem je gotovo eno: Kdor dela, dela tudi napake; da pa se te iz knjige v knjigo prepisujejo, je splošno znano. Napake, ki se pojavijo v še netiskanem delu, lahko pravočasno popravimo, drugo pa je napaka v objavljenem delu, ki nosi znanstveni pečat. Take pogreške lahko vsakdo graja, popravljamo pa jih zaradi stvari same, zaradi resnice. Lahko bi navedel več takih pogreškov in izpodrsljajev; Gspan pa je prepričan, da je njegovo delo brez napak in da mu le-teh niti v posameznostih ne bom nikoli dokazal. To je kar preveč samozavestna kretnja, a to je povsem drugo poglavje. Tu poudarjam še enkrat: Gspanova trditev, da krivično ocenjujem njegovo delo, je zgolj njegova interpretacija. Kjer je Gspanovo delo prepričljivo, ga visoko cenim, ne morem pa prezreti njegovih izpodrsljajev. Tudi je stvar časti, da napake, ko so dokazane, priznamo, jih popravimo, ne pa da na podlagi nejasnih in neprepričljivih »virov« ocenjevalca zato še grdo napadamo. Prava polemika mora biti vedno na dostojni višini, mora dokazovati oziroma zavračati z dejstvi, ne pa s slepomišljenjem, pačenjem smisla in celo z neresnico! To sem moral omeniti, ker Gspan toliko govori o resnici, taktu in morali v obče vanju med kulturnimi delavci.

Zdaj pa preidem k zavračanju in dokazovanju. Gspan navaja v naslovu in na več mestih v tekstu, da je bil »Theaterjournal« iz leta 1799 doslej neznan in da sem ga našel jaz ter da zdaj delam iz tega senzacijo. Tega nisem nikjer napisal. Res je, da je »Theaterjournal« iz leta 1799 znan vsaj od leta 1912 dalje, ker ga je že takrat omenil Radics v »Die Entwicklung des deutschen Bühnenwesens in Laibach« [str. 69]. Kot dragoceni vir je ostal doslej skoraj neizkoriščen, vsekakor pa je bil Gspanu, ko je pisal opombe k Linhartu, vsak dan dosegljiv. Kakšna senzacija torej, senzacija z znano in staro

stvarjo! Tudi sem omenil, da je tisti gledališki list shranjen v Radicsevi mapi. Gledališki zgodovinar pa ve, da je gradivo te mape izvečine uporabil že Radics sam, da torej ni novo in senzacionalno, in dalje, da te mape ni bilo treba šele s »sistematičnim iskanjem« spraviti v razvid, ker jo v Knjižnici Narodnega muzeja pod tem imenom prav dobro poznajo ter so nje gradivo uporabljali tudi že drugi [prof. dr. Škerlj].

Gspan pozablja, da je »Naša sodobnost« vsakomur dostopna, sicer ne bi napisal izkrivljene navedbe, da je ljubljanska gospoda »edina imela dostop v ta muzin hram« [= stanovsko gledališče]. V svojem članku sem jasno opredelil obiskovalce gledališča.

Gspan navaja, da nisem dognal, kdo je pisal gledališke vesti v LZg. Ko da bi se danes dalo zanesljivo dognati anonimnega pisca s konca 18. stoletja; v našem primeru ga lahko zgolj suponiramo. To pa sem storil.

Gspan trdi, da z najdbo »Theaterjournala« sam dokazujem, da je »tak list [= gledališki] ... bil vsebinsko bogatejši od prejšnjih« (podčrtal D.L.). To je Gspanov dostavek oziroma njegova interpretacija. Tega nisem nikjer zapisal, saj dosledno trdim, da pred »Theaterjournalom« iz leta 1799 ni bilo nobenega drugega ljubljanskega gledališkega časopisa. S takim zavijanjem hoče Gspan dokazati, kako prihajam »s samim seboj v opreko«!

Gspan navaja, da sem zapisal, da so »poleti 1786/87« in »poleti 1788/89« nastopali pri nas Bartolinijevi laški operisti ter nadaljuje z neko vzvišenostjo [ki je v ostalem povsod močno opazna] »naj zdaj kdo poskusi na podlagi tega naštevanja sestaviti pravilno zaporedje gledaliških principalov in jih povrhu še porazdeliti med nemške in laške«. Gspan naj mi posodi tista očala, ki je z njimi takole bral. Kronologija je za onega, ki jo hoče razumeti, čisto jasna, zlasti za gledališkega zgodovinarja, ki ve, da se z ulomljenima letnicama označuje zimska sezona [nekako od oktobra do pusta prihodnjega leta], zimski sezoni sledi poletna, tej zopet zimska itd. V takem zapovrstju sem entreprize tudi navajal ter sem zapisal samo »poleti«, »v poletni sezoni« brez ulomljenih letnic. Ker stoji tak podatek sredi med dvema zimskima sezonama, je jasno, da gre za poletja 1788, 1789 itd. Gspanovi dodatki so samovoljni, torej tendenciozni. In končno, kaj ima opraviti kronologija entrepriz ter delitev v nemške in laške družine z Gspanovimi »protidokazi«! Poznavalec gledališke zgodovine bo koj vedel, katere družine so laške, katere nemške. Jaz sem tam le prvič zabeležil vse družine [doslej niso bile znane v celoti], ki so med 1785—1800 nastopale v Ljubljani in poudaril samo eno važno stvar, da za nobeno od teh družin ni znano, da bi izdajala kak gledališki časopis.«

Gspan trdi, da iz mojega poročila ni moči razbrati, »koliko števil« [»Theaterjournala«] je ohranjenih. Gspan naj še enkrat prebere sedmi odstavek mojega članka [NS 1954, str. 957], tam bo našel iskane podatke. Enote niso štete, zato navajam le »enote« in »kose«. Kar pa zadeva zunanjo obliko lista ipd., vse to ne sodi v članek, ki ima drugačne cilje, to je stvar bibliografije.

To je le nekaj dokazov Gspanove neznastvene polemike, ki je pisana verjetno v afektu, zato ji ne prisojam posebne važnosti ter zaradi nje tudi nisem prav nič užaljen. Obsojam in zavračam le neresnico! S tem prehajam k podatkom o moji »zmoti« oziroma h Gspanovim osrednjim zavračanjem mojih ugotovitev. To mojo »zmoto« mi hoče Gspan dokazati s podatkom iz

Costove knjižnice, v kateri naj bi bilo »gradivo o ljubljanskem gledališču« in sicer med drugim »Gedruckte Theaternachrichten von 1787 angef[angen]«. Torej: neke dozdevne in nedokazane opreke v mojem članku in tole nejasno poročilce so tisti tehtni argumenti, ki postavljajo na laž vse moje ugotovitve in dognanja, ki sem se do njih dokopal po večletnem sistematičnem iskanju in študiju arhivalnega in drugega gradiva. In opirajoč se na takole poročilce, mi Gspan očita podtikanje, prevzetnost, omalovažujoče in žaljivo ocenjevanje, zapostavljanje drugih, da bi čimbolj povzdignil samega sebe, pa čeprav nisem uporabil niti ene žaljive besede takega kova, kakršen je cvetober iz njegovega polemičnega slovarja. Za Gspana so vsi moji pomisleki in dokazi govorjenje tjavdan, ki nima drugega namena, ko zbuditi senzacijo in zapostavljati druge. Vse ostalo, da sodobniki, arhivalno gradivo, poznejši raziskovalci itd. o gledališkem časopisu iz leta 1786 ničesar ne vedo, da ljubljanske gledališke razmere še niso bile zrele za tak časopis ipd., tega Gspan enostavno ne prizna. To, da so v Ljubljani leta 1799 lahko izšle tri številke gledališkega lista, je zanj dovolj tehten dokaz, da je tak »gledališki časopis« izhajal tudi že leta 1786. Ko si bo Gspan ogledal »Theaterjournal« iz leta 1799, bo pač priznal, da je bila zamisel tiste gledališke družbe, izdajati vsak teden »gledališki žurnal«, za takratne ljubljanske gledališke razmere, če že ne megalomanstvo, pa vsaj malce nepremišljeno početje. Zamisel ni mogla uspeti in tudi ni uspela, ker je že koj v začetku bila obsojena na propad.

Stanovsko gledališče je lahko sprejelo 650–700 obiskovalcev, vendar je bil pri navadnih predstavah prostor le do polovice zaseden. Da bo razlika med drugod in Ljubljano še bolj jasna, navajam, da je imel Schikaneder v eni sezoni v Solnogradu [1781] 8475 gld., v Ljubljani pa le 1700 gld. čistega dobička [1781/1782] — toda to je bil Schikaneder! Njegov uspeh si je delno razložiti s tem, da je Ljubljana vsakokrat pred njegovim gostovanjem bila brez gledaliških predstav. Toda že Johann Friedel je kljub podpori s strani stanovskega odbora imel v letih 1787/1788 okrog 2000 goldinarjev izgube. On je tisti, ki se je moral pritoževati nad zastojkarji, ki so kljub nizkemu abonmaju opeharjali gledališko blagajno. Göttersdorf je v sezoni 1788/1789 popolnoma propadel, ker je iz mesta odšlo vojaštvo — najboljši abonenti. Vojaki so dali impresariju zaslužiti mesečno po 20 dukatov v zlatu, Göttersdorf je torej izgubil okrog 500 gld. na vstopnini. Z letom 1783 so na Kranjskem za dokaj let ukiniли deželno vlado in gledališko ravnateljstvo ni smelo razpolagati z denarjem — o izdatkih je odločal gubernij v Gradcu. Ako bi bil okrog 1786 izhajal v Ljubljani gledališki časopis, bi bili izdatki zanj [ako bi ga izdajalo ali podpiralo gledališko ravnateljstvo] v aktih tudi zabeleženi. Toda povsod molk! Pač pa beremo navedbe iz leta 1789, ki nadvse jasno osvetljujejo takratne gledališke razmere v Ljubljani: »Izkušnja je pokazala, da mora po tem, ko je gubernij prepovedal oddajo plesov, vsak entrepreneur nujno propasti. Stanovskemu odboru pa ne preostaja drugega, ko da ali ne naroči nobene družine ali pa se pogodi s kako slabo... tak slab ansambel pa je obsojen na propad. Kako neki bi v takem provincialnem mestu — kakršna sta Celovec in Ljubljana, kjer impresario v najugodnejših časih ne more uspevati skozi celo leto, da ne rečemo več let — mogel kdor koli preživljati sebe in družino, razen tega pa še zaslužiti za potnino na obe strani...« Po tem je jasno, da nista mogla ne gledališki odbor ne impresario izdajati gledališkega časopisa. Publika pa, ki je dala tako malo zaslužiti nemškim

igralcem, gotovo ni imela mecenskih teženj! Razmere so se ob koncu stoletja malo izboljšale, kljub temu pa je »Theaterjournal« iz leta 1799 po treh številkah propadel. Trditev, da je leta 1786 v Ljubljani izhajal gledališki časopis [časopis je po bibliotekarskih pojmi — revija!], trditev, da je moja navedba »Theaterjournala« iz leta 1799 kot prvega ljubljanskega gledališkega lista zmotna, je slabo poznavanje razmer! Razen tega pa Gspan poudarja, da apodiktično trdim »da pred januarjem 1799 nikakor ni mogla izhajati poleg Laibacherice nobena publikacija, bodisi Theaternachrichten, Theaterzeitung, Theaterjournal ali karkoli že...« To je zopet neresnica, ki jo je Gspan snel iz zraka. Navedel sem prvi ljubljanski nemški gledališki letak iz leta 1776, dalje gledališki žurnal iz 1796/97 [pojasnil sem tudi pojem »Theaterjournal«], malo dalje pa dopuščam, da so taki tiskani zbirni gledališki programi izhajali v Ljubljani že prej [pred 1796], »apodiktično« trdim le to, da pred 1799 ni izhajal v Ljubljani nobeden gledališki časopis. Ponavljam še enkrat: Tiskano gradivo, ki ga lahko ugotovimo za leta 1785—1799, sestoji iz gledaliških letakov in lepakov, iz sporadično tiskanih tekstnih knjig, poslovnih govorov [Schikanedrovka leta 1782, Mad. Schratt leta 1795] in »Theaterjournalov«. Ti »Theaterjournali« niso dnevniki [= časniki] v našem pomenu, temveč sezname osebja in uprizorjenih iger, torej nekakšni poslovniki almanahi, droben tisk poslavljaljočih se šepetalcev, saj se tako tudi imenujejo: »Abschieds Bagatellen 1798«, »Kleines theatralisches Andenken«, pozneje »Theaterjournal« ipd. Teh »Theaterjournalov« ne smemo metati v isti koš s »Theaterjournalom« iz leta 1799, ki je prvi ljubljanski gledališki list. Ako dodamo k tem še gledališka poročila, ki so kdaj pa kdaj izšla v LZg, je to v letih 1785—1799 vse, ampak tudi vse, in le-to je borno nadomeščalo gledališki list. Ako bi pričakovali in trdili kaj več, bi morali lagati sami sebi.

Končno pa je tu še pričevanje iz leta 1799, ki ga je Gspan enostavno izpustil. To je uvodni odstavek v naznanilu [Nachricht] »Theaterjournala«, skrajšano naveden v mojem članku. Objavljam ga v izvirniku: Ueber alle selbst die grösten Bühnen Deutschlands bestehen Theaterkritiken, Journale, Beurtheilungen in öffentlichen Blättern — Das Brüner Journal nimt sämtliche Bühnen von Wien, Linz, Brünn, Prag, Gratz u. d. gl. in seine Rezensionen auf, nur über das nunmehr stabile Laibacher Theater nahm sich noch Niemand die Mühe etwas zu schreiben, es muss dieses also entweder unter aller Kritik oder so vortrefflich seyn, dass sich gar nichts darüber sagen lässt — Keiner der beiden Fälle trifft ein, und zur Verfeinerung unserer Bühne, zur Verbesserung der Mitglieder, theils auch um den Unternehmer bisweilen auf Wahl der Stücke, Austheilung der Rollen, Beobachtung des Kostumes u. d. gl. für seinen Beruf höchst notwendige Dinge aufmerksam zu machen, hat sich eine Gesellschaft entschlossen wöchentlich einmahl ein Theaterjournal über die aufgeführten Stücke vom 1ten Jenner 1799 auszugeben... Man ist übrigens ganz überzeugt, dass in Laibach viele aufgeklärte in dramaturgischem Fache erfahrene Männer sich befinden, von deren Kenntnissen die Gesellschaft Nutzen zu ziehen wünschet....«

Vidi se, da pisec »naznanila« misli sistematične, daljše kritike, recenzije ipd., ne morda tistih nekaj poročil, ki so izšla v LZg v letih 1785—1799. Tista poročila so, ako jih primerjamo z onimi izpred 1785, res dokaj pogosta, a so — ako jih gledamo z očmi urednika bodočega »Theaterjournala« iz 1799, ki je imel pred sabo za vzor pač »Brüner Journal« — res tako minimalna, da jih

je lahko enostavno anuliral. Tudi moramo presojati takratne gledališke vesti z očmi ljubljanskega nemškega inteligenta, ki si je želel poročil, kakršna je prinesel kmalu nato »Theaterjournal« iz leta 1799. Takih poročil pa res ni bilo v takratni Laibacherici. Vesti o Friedlu, Županovi Micki ipd. zanj niso bile nič kaj važne in zanimive.

Presodimo še urednikovo izjavo. Kako je mogel gledališko razgledan človek iz leta 1799, ki je k sodelovanju pozival »številne prosvetljene v dramatični zvrsti izkušene može«, kratko malo prezreti ljubljanski gledališki časopis [= revijo], ki je [po Gspanu] že pred tem izhajal. Kako je mogel in smel njim ter svojim sodobnikom, soobčanom v takratni majhni Ljubljani zatrjevati, da se doslej še nikomur ni zdelo vredno pisati o domačem gledališču. Ali bi si to upal trditi, ako bi bil »vsaj od 1786«, oziroma »po letu 1786«, »že 1787«, »od 1787 dalje« [Gspan si glede letnice še sam ni na jasnem, kaže pa, da misli na redno izhajanje!] v Ljubljani izhajal gledališki časopis, ki mu je Gspan ugotovil [odkod, ne vem] celo ime: »Laibacher Theaterzeitung«.

Mojim ugovorom zoperstavlja Gspan [baje] protislovje: da so se razen Zoisa in Linharta vendarle našli uredniki in da je gledališko občinstvo tak časopis leta 1799 le podprlo. Podprlo ga je tako, da je kmalu po izidu [torej v dobrem mesecu] propadel! Leto 1786 pa še ni leto 1799, v 13. letih lahko dozori marsikak kritik! Kje je tu protislovje, s tem, da je list izšel leta 1799, ni najmanj upravičeno mnenje, da je izhajal tudi že prej! »Theaterjournal« iz leta 1799 je zares protislovje, ampak ne moje, temveč takratnega urednika, ki ni pravilno ocenil ljubljanskih gledaliških razmer. »Theaterjournal« iz leta 1799, to je gledališki list, je efemeran, nelogičen in neorganski pojav v takratnem ljubljanskem gledališkem življenju. Je brez zveze nazaj, je brez zveze naprej! Pojavil se je po volji nekega anonimnega krožka ljubljanskih gledaliških diletantov. Ni izhajal iz domače tradicije, za vzor mu je služil — in to se vidi iz »naznanila« — kak avstrijski list, morda prav »Brüner Journal«. Urednik bi se bil lahko skliceval na več mestih na prejšnji ljubljanski gledališki časopis, toda tega nikjer ni storil. Nič, popoln molk o kakem predhodniku! In vendar je od leta 1786 preteklo šele 13 let! Da bi v tako kratki dobi gledališki časopis zapadel popolnoma brez sledu in spomina — komaj!

Kaj pa govori Gspanov, za 76 let mlajši »protidokaz«, namreč »Gedruckte Theaternachrichten von 1787 angefangen«? Kje je v njem povedano, da gre za ljubljanska gledališka poročila? Pa četudi bi šlo za ljubljanska poročila, poročila še niso gledališki časopis, najmanj pa »Laibacher Theaterzeitung«! Potem, kako uskladiti letnici 1786 [Gspan] in 1787 [»vir« in Gspan], ko ne vemo, za kakšno publikacijo pravzaprav gre, za ljubljansko, tujo, nemško, italijansko! Gledališko poročilo je lahko tudi tekstna knjiga, ki ima na naslovni strani navedeno ime entrepreneurja in letnico uprizoritve; takih primerov poznamo v gledališki zgodovini Ljubljane vse polno. In potem, kateri vir je bolj verodostojen, sočasni, ki je šel skozi lokalno cenzuro in ga je lahko preveril vsakdo od takrat živečih, za gledališče zanimajočih se Ljubljančanov, ali mlajši, iz katerega se za dokaz eksistence, jezika, imena, kraja in letnice izhajanja gledališkega časopisa ne da prav nič, in to zares prav nič razbrati. Tu še pripominjam, da nisem nikjer zapisal, da »je bil poseben gledališki list nepotreben in ga zato ni moglo biti« [Gspan, 8. odstavek].

Gspan me tudi sprašuje, ali vem za kak primer, »da bi katera od znanstvenih knjižnic kupila v tujini nekaj drugega kakor tisto, za kar se je najprej pogodila...«; moram priznati, da tega res ne vem, da pa je to mogoče. Toda kakšna zveza je med tem vprašanjem in gledališkim časopisom iz leta 1786! Petrograjska knjižnica je kupila »tiskana gledališka poročila«. Tak splošen podatek pa ničesar ne pove! V ostalem je znano, kako se lahko zanesemo na knjižne kataloge, ki so jih sestavljali nebibliotekarji. V svoji desetletni bibliotekarski praksi sem imel dovolj priložnosti, da sem ugotavljal netočnosti katalogov vse od 18. pa do 20. stoletja. Na podlagi nekega splošnega, nejasnega podatka popolnoma zavreči dejstva, je gotovo tvegano početje!

Ko smo že pri Costovih katalogih! Gspan bi lahko gornji podatek preveril na podlagi teh katalogov, saj v Petrogradu res niso mogli kupiti drugega kakor to, kar je v njih Costova hči ponujala. Ti katalogi pa so ohranjeni v številnih izvodih, tudi jih je Kornelija Schollmayer roj. Costa pošiljala vsepovsod okrog, tako da njih vsebina ni nobena tajnost. V bistvu gre za dva različna seznama v dokaj primerkih [v konvolutu, ki je iz njega črpal Gspan, sem lahko preveril samo Gspanov »protidokaz«]. Oba seznama sta razdeljena po sistematičnih in formalnih vidikih, pregledal sem oba. Eden od seznamov navaja skupini »Schöne Literatur im allgemeinen« ter »Journale; Zeitschriften populären-wissenschaftl. Inhaltes«. V eni od teh skupin bi moral biti zabeležen Gspanov za leto 1786 reklamirani gledališki list. Iskal sem ga zaman! Pač pa sem našel postavko 378 b [str. 45] »Operntexte diverse 23 verschliedenel«, na str. 44 pa »Postbüchlein Laibacher 1759, 1855 etc. in 11 verschiedenen Jahren erschienen«. Mislim, da ti navedbi skupaj z Gspanovim »protidokazom« ilustrativno kažejo »zanestljivost« in »točnost« Costovih katalogov. Mogoče so omenjeni »operni teksti« tista »tiskana gledališka poročila«, toda s tem ne moremo zopet ničesar dokazati, ker podatki ne navajajo ne kraja ne naslova. Drugi seznam se imenuje »Catalogue des oeuvres slaves«, pri čemer so »slovanska dela« tista, ki so izšla v slovanskih deželah. V tem katalogu je skupina »Zeitschriften« s podatki: Illyrisches Blatt, Carinthia, Carniolia, Blätter aus Krain, nemški »Triglav« [str. 67] itd., ljubljanskega gledališkega časopisa iz leta 1786 pa ni, ko bi vendar spadal sem v ta oddelek! Kakšni protidokazi torej! Potem pa še nekaj: Kadar podatki ne podpirajo Gspanove koncepcije, jim kratko malo odreče kakršno koli veljavnost, pa čeprav so sočasni, kjer pa jo navidezno podpirajo, so mu dobrodošli tudi veliko mlajši in dvomljivi »vir«. Gspan torej gradi na že omenjenem poročilu, sočasne vesti pa so zanj — nič! In vendar imamo ravno za sporno leto 1787 precej podrobno Röderjevo poročilo o Friedlu in ljubljanskem gledališču [Röder: Reisen durch das südliche Teutschland III. 44 ss.] — ničesar pa v njem ne beremo o kakem gledališkem časopisu. Kar pa zadeva poznejšega Goedekeja: Res, ne beleži vseh kranjskih tiskov, navaja pa tiste, ki jih je sam videl! To se pravi, da takrat tak gledališki časopis iz leta 1786 ni bil v evidenci. Dalje, to da Radics in Dimitz ne poznata gledališkega lista iz leta 1786, nima za Gspana nobene veljavnosti. Res je, da sta oba zbirala gledališke podatke nesistematično, dosegljivi pa so jima bili do takrat eruirani ljubljanski gledališki tiski. In veliko več kot sta jih poznala onadva, tudi mi danes o njih ne vemo: Našli smo nekaj novih tekstov, letakov in poslovilnih almanahov, niso nam pa dostopni nekateri, ki jih je uporabljal še Radics, n.pr. »bogata [reichhaltig], nemško gledališče v Ljubljani zdevajoča zbirka Adolfa Elsnerja«

[Radics: Entwicklung I. c. 64]. Dimitz pa je imel vpogled tudi v Costovo knjižnico, saj je iz nje sam kupoval. In Dimitz je bil povrh tega še Costov prijatelj [pismo z 2. III. 1786 v NUK]!

Gspan mnogo govori o nelogičnosti, protislovjih ipd. Toda vse, kar neupravičeno očita meni, velja — zanj! Gspan ni opazil, da demantira sam sebe. Pravilno zapiše, da zavračam le en njegov stavek, pozneje pa trdi, da omalovažujem njegovo delo. Dalje je prepričan, da sem glede »Theater-journals« iz leta 1799 v zmoti, saj ima njegova trditev, »da so izhajala po letu 1786 v Ljubljani tiskana nemška gledališka poročila« za podlago omenjeni Costov seznam »in ni plod fantazije ali zapisana kar tjavdan, kakor mi hoče podtakniti Ludvik«. Mislim, da sem navedel dovolj prepričljivega; vsakdo lahko presodi, kateri podatki so »plod fantazije« in kateri so stvarni [hotel bi samo vedeti, kje je Gspan našel tisto podtikovanje!]. Da pa ustrezem resnici: Gspan v svojem Linhartu nedvoumno pove, »da je izhajal vsaj od 1786« ljubljanski gledališki časopis »Laibacher Theaterzeitung«, to v svoji polemiki večkrat tudi potrdi, tu pa naenkrat jemlje besedo molče nazaj in govori le še o gledaliških poročilih, kar pozneje še dvakrat ponovi [4. in 14. odstavek], zamolči pa, da tudi jaz gledališka poročila navajam in jih pripuščam. Gspan torej pozablja, da je malo prej še prepričan o eksistenci gledališkega časopisa, zdaj pa reklamira le še neko gledališko publikacijo, koj nato pa mi v isti sapi želi srečo pri iskanju »zdaj tako osporavanega tiska [= iz leta 1786!]«. To, da je praktično že preklical svoj ljubljanski gledališki časopis [Laibacher Theaterzeitung] iz leta 1786, ga nikakor ne moti pri daljšem, da se milo izrazim, slepomišnju.

Kar pa zadeva ostale neresnosti [TT, Pavliha, »bistroumna« razlaga »biografa« itd.]: blagovolite si prebrati naslov soneta »Memento mori« [tako!] v Gspan-Ruplovi izdaji Prešernovih Poezij. To naj zadostuje; končno je v opombah k Linhartu dovolj cvetk, ob katerih bo še nekaj priložnosti za spotikanje; toda o tem drugič.

Gspan se je s svojo slabo podprto kritiko že enkrat zaletel [prim. SR I. 1948]. Kakor takrat pri prof. Slodnjaku, tokrat tudi pri meni ni mogel ovreči drugega kot nekaj nebistvenih in bolj zunanjih reči. To pa ni dovolj za napad, najmanj pa za nelepo polemiko!

Polemika je kakor bumerang — dobro merjen zadene v živo, slabo vržen pa se v loku vrača in rani — napadalca!

Dušan Ludvik